**БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ**

**ИНСТИТУТ ЗА ДЪРЖАВАТА И ПРАВОТО**

СЕКЦИЯ “ГРАЖДАНСКОПРАВНИ НАУКИ”

**Живка Стефанова Стоилова-Николова**

# ДОГОВОР ЗА ЗАСТРАХОВКА “ЖИВОТ”, СВЪРЗАНА С ИНВЕСТИЦИОННИ ФОНДОВЕ

**А В Т О Р Е Ф Е Р А Т**

на дисертационен труд

за присъждане на образователна и научна степен “доктор”

Област на висше образование: ш.3. Социални, стопански и правни науки

Професионално направление: ш.3.6. Право

Научна специалност: Стопанско/Търговско право

**Научен консултант:**

**професор д-р Поля Голева**

СОФИЯ,

2018

Със заповед № РД-09-110/29.12.2014 г. на директора на ИДП при БАН, докторантът е зачислен в самостоятелна форма на обучение по "Стопанско/Търговско право" от професионално направление ш. 3.6. Право, област на висше образование ш.3. Социални, стопански и правни науки в Института за държавата и правото при БАН, секция по Гражданскоправни науки. Тема на дисертационния труд "Договор за застраховка "Живот", свързана с инвестиционни фондове", научен консултант професор д-р Поля Голева.

Със заповед № РД-09-110/29.12.2017 г. на и.д. директор на ИДП при БАН докторантът е отчислен с право на защита.

Със заповед № РД-09-21/19.03.2018 г. на и.д. директор на ИДП при БАН е утвърден състав на научното жури и е определена дата за провеждане на открито заседание за защита на дисертационния труд.

**Вътрешни членове на научното жури:**

Професор д-р Поля Неделчева Голева – научен консултант

Професор д-р Венцислав Петров Стоянов

**Резервен член:**

Доцент д-р Вълчин Здравков Даскалов

**Външни членове на научното жури:**

Професор д-р Огнян Стефанов Герджиков – СУ "Св. Кл. Охридски"

Доцент д-р Мирослав Митьов Димитров - УНСС

Доцент д-р Красимир Николов Митев – ПУ "Паисий Хилендарски"

**Резервен член:**

Доцент д-р Люба Георгиева Панайотова – ПУ "Паисий Хилендарски".

Дата за провеждане на открито заседание на научното жури за защита на дисертационния труд – **04.07.2018 г.**, в Института за държавата и правото при БАН (гр. София, ул. "Сердика" № 4).

Дисертационният труд и материалите по защитата са на разположение в Института за държавата и правото при Българската академия на науките (гр. София, ул. "Сердика" № 4) и на интернет страниците на ИДП и БАН.

## СЪДЪРЖАНИЕ

**I. Обща характеристика на дисертационния труд**.....**4**

1. Актуалност на изследването.....**4**

2. Предмет, задачи и методи на изследването.....**5**

3. Научна новост и приноси на дисертационния труд.....**7**

4. Предложения de lege ferenda……**8**

5. Практическо значение на изследването……**11**

6. Структура и обем на дисертационния труд.....**12**

**II. Съдържание на дисертационния труд**.....**12**

**III. Публикации на автора по темата на дисертацията**.....**26**

## I. Обща характеристика на дисертационния труд

### 1. Актуалност на изследването

Тема на дисертационния труд е специфичен за животозастраховането договор - "договор за застраховка "Живот", свързана с инвестиционни фондове". Застраховките, свързани с инвестиционни фондове, са широко разпространени в страните с развити капиталови пазари и финансова система. В Източна Европа, в това число и в България, те се появяват сравнително отскоро - в края на 90-те години на миналия век, но едва през последните десетина години започват да намират своето място и на българския пазар. Пестеливата нормативна уредба в България, липсата на детайлни изследвания, както в икономическата, така и в правната теория, липсата на съдебна практика, от една страна, а от друга страна, засилващият се интерес на лицата към нови финансови продукти и услуги, и към нови възможности за дългосрочни инвестиции, обуславя необходимостта от анализиране на този нов вид застраховки.

Договорът за застраховка "Живот", свързана с инвестиционни фондове, съчетава в себе си характеристиките и на застраховка, и на инвестиция. Това предопределя изследователския интерес към въпросите, свързани с правната същност на договора и неговите специфични черти. Правната квалификация на договора има важно значение с оглед очертаване на правата и задълженията на страните, и определяне на приложимите правни норми – на застрахователното право или на правото, регулиращо финансовите пазари и финансовите инструменти. Възприемането на застраховка "Живот", свързана с инвестиционни фондове, единствено като разновидност на класическата смесена застраховка "Живот", с което най-често се изчерпва нейният анализ в икономическата ни литература, не е достатъчно и крие рискове. Така се пренебрегват нейни важни особености и различия в сравнение с другите животозастраховки. Това налага по-задълбоченото й изследване и изясняване на нейните специфики от гледна точка на правната наука.

Голямото разнообразие на застраховки, свързани с инвестиционни фондове, предлагани на пазарите на финансови услуги, поражда необходимостта от извеждане на основните, типични характеристики на този особен вид застраховка с оглед нейното разграничаване от останалите видове животозастраховки, а също и от други форми на дългосрочно инвестиране, и обосновава важността на изследването не само в теоретичен, но и в практически план.

**2. Предмет, задачи и методи на изследването**

Научното изследване има за цел изясняване на правната същност на договора за застраховка "Живот", свързана с инвестиционни фондове, като вид застрахователен договор и като вид инвестиция. **Предмет на изследването** са: правната уредба на договора за застраховка "Живот", свързана с инвестиционни фондове, характерни черти и специфични елементи на договора, особености при сключване, изменение и прекратяване на договора, особености в съдържанието на правоотношението по договор за застраховка "Живот", свързана с инвестиционни фондове, преди и след настъпване на застрахователното събитие, основни моменти и специфики при несъстоятелност на застрахователя във връзка с този вид животозастраховане.

**Основни задачи на научната разработка** са:

1. проследяване на възникването и историческото развитие на института застраховка, свързана с инвестиционни фондове;
2. анализиране на договора за застраховка "Живот", свързана с инвестиционни фондове, и обосноваване на неговия характер на вид животозастрахователен договор;
3. разглеждане на договора за застраховка "Живот", свързана с инвестиционни фондове, като вид инвестиция и в тази връзка изясняване на неговите специфики;
4. изясняване на понятието "инвестиционен фонд" в контекста на договора за застраховка "Живот", свързана с инвестиционни фондове, вклч. изясняване на

правната същност на вътрешния фонд и сравнението му със сходни правни образувания;

5. разглеждане на "инвестиционния интерес" в контекста на застраховка "Живот", свързана с инвестиционни фондове, и съпоставката му със застрахователния интерес;

6. анализ на правната уредба на договора за застраховка "Живот", свързана с инвестиционни фондове, и предложения de lege ferenda, насочени към усъвършенстване на законодателството, регулиращо живото-застрахователните договори;

7. анализ на някои основни моменти при несъстоятелност на застрахователя във връзка с този вид животозастраховки.

В дисертационния труд са използвани основно **методът на нормативния анализ, сравнителноправният метод, методите на индукция и дедукция**. Сравнението с правната уредба на този вид застраховка в други държави дава възможност да се направи преценка доколко българската правна уредба е в съответствие със съвременните тенденции в развитието на застрахователното право в Европа и САЩ. Договорът за застраховка "Живот", свързана с инвестиционни фондове, се анализира и чрез сравнението му със сходни видове застраховки и други правни институти. Изследването се осъществява чрез съпоставка с познатите ни застраховки в областта на животозастраховането - застраховка „Живот", застраховка за пенсия и рента, застраховка за брак и за раждане, и чрез използване на **индуктивния метод** се извеждат общите черти, прилики и разлики с други видове животозастрахователни договори. Използването на **дедуктивния метод** позволява съобразно общите понятия за интерес, правен интерес, правоотношение, основание на сделката да се дефинира понятието "инвестиционен интерес" в контекста на застраховка "Живот", свързана с инвестиционни фондове. За разкриване на правната същност на изследвания договор също така се прилага **историческият метод**. Научното изследване включва **критичен анализ** и предлагане на нормативни разрешения, които са

в интерес на застрахованите лица и които могат да допринесат за хармонизиране на българското застрахователно право с установени образци на европейското право. В тази връзка, правната уредба на договора за застраховка "Живот", свързана с инвестиционни фондове, у нас е анализирана и съпоставена с разрешенията на т.н. "гъвкаво право" (soft law), формирано чрез Принципите на европейското застрахователно договорно право. С оглед по-пълното изясняване на особеностите на този вид застраховка се прилага **интердисциплинарен подход,** като при изследването на някои специфични елементи на застраховката са използвани научните постижения на икономика, теория и управление на инвестициите, застраховане и застрахователна математика.

**3. Научна новост и приноси на дисертационния труд**

Дисертационният труд представлява първото цялостно изследване у нас на договора за застраховка "Живот", свързана с инвестиционни фондове. Той съдържа следните основни научни приноси:

1/ Въпросите, свързани с правната същност на договора за застраховка "Живот", свързана с инвестиционни фондове, са обстойно изследвани и изяснени. В дисертационния труд се обосновава правната същност на изследвания договор като вид застрахователен договор, но освен това договорът е разгледан и като вид инвестиция, в резултат на което са очертани специфичните само за този вид договор белези.

2/ Въпреки пестеливата нормативна уредба, от нея са извлечени основните характерни черти на договора за застраховка "Живот", свързана с инвестиционни фондове.

3/ В хода на работата е взета под внимание съществуващата договорна практика у нас и в други държави. Независимо от голямото разнообразие на застраховки, свързани с инвестиционни фондове, предлагани на пазарите на финансови услуги, в дисертационния труд са изведени основните, типични белези на застраховката, предмет на изследването. Това допринася за

разграничаването ѝ като самостоятелен вид застраховка в класовете Животозастраховане по р. I, Приложение № 1, КЗ.

4/ Договорът за застраховка "Живот", свързана с инвестиционни фондове, е дефиниран като правопораждащ юридически факт, от който възниква едно комплексно правоотношение, състоящо се от две сложни правоотношения – застрахователно правоотношение и правоотношение с инвестиционен характер.

5/ Съдържанието на това комплексно правоотношение е обстойно анализирано, като се разглеждат специфични за този вид застраховки права и задължения – правото на доход на застрахования и задължението за инвестиране на застрахователя.

6/ Като специфичен елемент на застрахователното правоотношение по договор за застраховка "Живот", свързана с инвестиционни фондове, е изведено и изяснено понятието **"инвестиционен интерес"**. Инвестиционният интерес е съпоставен и анализиран чрез сравнението му със застрахователния интерес.

7/ В контекста на този вид застраховки е изяснено понятието **"вътрешен фонд"** на застрахователя, като то е анализирано чрез сравнението му с други сходни целеви образувания – договорен фонд, инвестиционно дружество от отворен тип и фонд за допълнително доброволно пенсионно осигуряване. Това допринася за по-пълното разбиране на правната същност на договора за застраховка "Живот", свързана с инвестиционни фондове.

8/ Не на последно място, в дисертационния труд се правят редица предложения de lege ferenda с цел усъвършенстване на законодателната уредба.

### 4. Предложения de lege ferenda

В дисертационния труд се правят редица конкретни предложения de lege ferenda за усъвършенстване на правната уредба:

**1/** Във връзка с дейностите по определяне на нетната стойност на активите на вътрешен фонд и изчисляване на стойността на дяловете/инвестиционните

единици от вътрешен фонд на застрахователя, да се въведе задължение за застрахователите, които администрират вътрешни фондове, разделени на дялове, периодично да определят и обявяват стойността на един дял от вътрешен фонд на застрахователя към определена дата.

**2/** Застрахователите, които предлагат застраховки, свързани с инвестиционни фондове, да дават периодично информация на застрахованите лица за състоянието на индивидуалните им инвестиционни сметки към определена дата, в т.ч. брой на дяловете/инвестиционните единици по сметката и стойност на един дял/инвестиционна единица към същата дата.

**3/** По отношение животозастрахователните договори, упражняването на правата на застрахователя по чл. 363 КЗ, съответно по чл. 364 КЗ, е препоръчително *de lege ferenda* да се ограничи с определен срок от сключването на договора, като този срок е различен в зависимост от това дали се касае за съзнателно или несъзнателно неточно обявяване, или премълчаване. Така например, по чл. 363, ал. 1 и ал. 3 КЗ крайният срок би могъл да бъде не по-късно от 5 години от сключването на договора, а по чл. 364, ал. 1 КЗ крайният срок за упражняване на правото да се иска изменение на договора би могъл да бъде 1 година от сключване на договора.

**4/** Разпоредбите на чл. 446, ал. 1 и ал. 2 КЗ да се изменят така, че да обхванат всички животозастраховки независимо дали са със спестовен характер или чисто рискови застраховки. В този смисъл следва да се измени и заглавието на чл. 446.

**5/** Разпоредбите на чл. 446 ал. 3, ал. 4 и ал. 5 КЗ да се изменят така, че да обхванат всички видове животозастраховки със спестовен характер, а също и застраховките, свързани с инвестиционни фондове.

**6/** В Кодекса за застраховането да се включи норма, която да предвижда независимо от липсата в застрахователния договор на размер и условия, при които застраховащият може да поиска плащане на откупната стойност, ако са налице предпоставките на чл. 451, ал. 1 КЗ, правоимащото лице да може да поиска и получи откупната стойност, като нейното изчисление за конкретния

случай се извърши съобразно чл. 452 КЗ.

**7/** При предстоящото транспониране на Директива 2016/97 относно разпространението на застрахователни продукти, в Кодекса за застраховането е необходимо да се уреди хипотезата, регламентирана в чл. 30, пар. 2 от Директивата - когато във връзка с инвестиционен застрахователен продукт не се дават съвети, но продуктът е сложен (комплексен) и не са налице условията за продажбата му само въз основа на изпълнение, т.е. не са налице предпоставките за прилагане на изключенията по чл. 342, ал. 2 КЗ. В тази хипотеза нормата следва да предвижда, че застрахователят е длъжен да прецени дали продуктът е уместен за клиента или потенциалния клиент и да даде предупреждение, в случай че продуктът не е уместен за лицето, или предупреждение, че не му е предоставена от лицето изискуемата информация или достатъчна информация, за да направи оценка за уместност на продукта.

**8/** В Кодекса за застраховането изрично да се регламентира, че задължението за предявяване на застрахователна претенция по чл. 380, ал. 1 КЗ с произтичащите от това неблагоприятни правни последици **не** се отнася до претенции по застраховки в областта на личното застраховане.

**9/** Чл. 353, ал. 1 КЗ да се промени така, че фразата "уговорка за автоматично подновяване" да се замени с "уговорка за автоматично продължаване на срока на застрахователния договор", което отговаря на духа и смисъла на анализираната норма.

**10/** Чл. 447 КЗ да бъде изменен и приведен в съответствие с чл. 186, пар. 1 от Директива Платежоспособност II и да определи началния момент за упражняване на правото на едностранно прекратяване на договора, считано от датата на която лицето е било **уведомено**, че договорът е сключен.

**11/** При бъдещи промени в българското законодателство да се уреди обособяване на активите за покритие на техническите резерви по застраховки, свързани с инвестиционни фондове, така че кредиторите на застрахователя да нямат право да се удовлетворяват от тези активи, те да не се включват в масата на несъстоятелността и да служат единствено за удовлетворяване на

вземанията на правоимащите лица (застраховащи, застраховани лица, техни наследници, трети ползващи лица) по застраховки "Живот", свързани с инвестиционни фондове, [1] или да се предвиди особена привилегия в производството по несъстоятелност на застраховател за удовлетворяване на лицата с вземания по този вид застраховки, като им се даде право на предпочтително удовлетворение от сумите, получени от осребряване на активите за покритие на резервите по застраховки "Живот", свързани с инвестиционни фондове.

**12/** Съгласно чл. 348, ал. 1 КЗ **приетите** от застраховащия общи условия са неразделна част от застрахователния договор. Съгласно чл. 344, ал. 1 КЗ, общите условия по застраховката, когато има такива, са неразделна част от договора. По-точна е редакцията на чл. 348, ал. 1 КЗ, затова предложението de lege ferenda е второто изречение на чл. 344, ал. 1 КЗ да отпадне.

**5. Практическо значение на изследването**

Дисертационният труд има за цел изследването на договора за застраховка "Живот", свързана с инвестиционни фондове, не само от гледна точка на правната теория, но и с оглед проблемите, които могат да се породят в практиката при сключване, изпълнение, изменение и прекратяване на договора. Анализът на правните последици от неизпълнение на договора включва и разглеждане на правните средства за защита на разположение на застрахованите лица.

Самият договор за застраховка "Живот", свързана с инвестиционни фондове, не е изследван изолирано, а в неговата взаимовръзка с други познати на потребителите на застрахователни услуги застраховки в областта на животозастраховането. Възприетият подход допринася за по-пълното разбиране на същността на договора и би бил от полза не само за практикуващите юристи, но и за всички други, ангажирани в сферата на животозастраховането, както и за самите застраховани лица.

[1] Това не следва да се отнася до чисто рисковите елементи по застраховките, във връзка с които инвестициите се осъществяват от застрахователя за негова сметка и на негов риск.

Не на последно място, направените изводи и предложенията de lege ferenda могат да послужат за бъдещо усъвършенстване на българското законодателство.

**6. Структура и обем на дисертационния труд**

Дисертационният труд е в обем 217 страници, включително съдържание и библиография. Библиографската справка е разделена в два раздела:
1/ монографии и учебници - с посочени 50 заглавия, от които 38 на български език и 12 на английски и немски езици;
2/ статии, студии от списания, сборници и източници от интернет – с посочени 34 заглавия, от които 18 на български език и 16 на английски език.

Бележките под линия са с общ брой – 360.

Дисертационният труд се състои от: съдържание, използвани съкращения, въведение, пет глави, състоящи се от отделни параграфи, разделени на точки и подточки, заключение и библиография.

**II. Съдържание на дисертационния труд**

**Въведение**

Въведението очертава предмета, целите, задачите и основните методи на научното изследване. То съдържа кратка обосновка на актуалността на изследването и неговото теоретическо, и практическо значение.

**Глава първа**

**Историко-правен и сравнителноправен преглед на правната уредба на договора за застраховка "Живот", свързана с инвестиционни фондове**

Възникването и историческото развитие на застраховките, свързани с инвестиционни фондове, се проследява в глава първа, пар. 1. Застраховките, свързани с инвестиционни фондове, са се появили в средата на миналия век и тяхната поява и историческо развитие се свързва с държави като Холандия, Великобритания и САЩ. Техните специфики в сравнение с останалите видове застраховки в областта на животозастраховането се открояват още в най-ранния етап на тяхното възникване и развитие.

Правната уредба на застраховките, свързани с инвестиционни фондове, в т.ч. на договора за застраховка "Живот", свързана с инвестиционни фондове,

според правото на ЕС, на Австрия, Германия, Великобритания, САЩ и България е разгледана в глава първа, пар. 2 и пар. 3.

Застраховането, свързано с инвестиционни фондове, фигурира като самостоятелен клас в класовете животозастраховане по Приложение II към Директива Платежоспособност II[2]. Директивата не съдържа дефиниция на застраховките, свързани с инвестиционни фондове, но описва непряко дялово обвързаните застрахователни полици посредством изискванията за предоставяне на специфична информация на титулярите на тези полици**.** Дефиниция на дялово обвързан договор (unit-linked contract) се съдържа в Речника към Директива Платежоспособност II[3]. Тя очертава основните характерни белези на дялово обвързаните договори.

В сравнителноправен аспект застраховките, предмет на изследване в дисертационния труд, са известни под различни наименования в отделните държави и предлагат разнообразни характеристики съобразно потребностите на пазара. Различни са и конкретните причини, довели до тяхната поява, но се открояват някои благоприятстващи фактори, които могат да се определят като общи. Такива са: наличието на развит капиталов пазар в конкретната държава; силна конкуренция от страна на банки, управляващи дружества, подтикваща застрахователите да търсят нови възможности за продажба на своите продукти и привличане на клиенти; нарастващо благосъстояние на населението и съществуването на значителни свободни средства у гражданите, които проявяват интерес към нови възможности за инвестиции и за реализиране на печалба; подходяща правна уредба - данъчни привилегии и данъчни облекчения за застрахователите в областта на животозастраховането и други финансови стимули.

---

[2] Директива 2009/138/ЕО на Европейския парламент и на Съвета от 25 ноември 2009 г. относно започването и упражняването на застрахователна и презастрахователна дейност (ОВ L335, 17.12.2009, стр. 1) – Директива Платежоспособност II.

[3] Comite Europeen des Assurances (CEA), Groupe Consultatif Actuariel Europeen. Solvency II Glossary. March, 2007. Документът е достъпен на http://ec.europa.eu/internal_market/insurance/docs/solvency/impactassess/annex-c08d_en.pdf .

От направения историко-правен и сравнителноправен преглед може да се направи обобщаващият извод, че застраховките, свързани с инвестиционни фондове, са претърпели значително развитие от тяхното възникване до наши дни. Законодателната им уредба следва договорни практики, които вече са установени на съответния пазар.

**Глава втора**

**Понятие, правна същност и правна характеристика на договор за застраховка "Живот", свързана с инвестиционни фондове**

Правната същност на договора за застраховка "Живот", свързана с инвестиционни фондове, по правото на ЕС, на отделни държави-членки, на САЩ и на България е предмет на разглеждане в глава втора, пар. 1 и пар. 2.

Договорите за животозастраховки, свързани с инвестиционни фондове, осигуряват застрахователно покритие, от една страна, а от друга, съдържат инвестиционен елемент. Тази тяхна специфика поражда изследователския интерес към въпроса за правната им същност. В сравнителноправен аспект, в отделните държави-членки на ЕС договорите, свързани с инвестиции, биват квалифицирани като застраховки или като финансови инструменти. Дори в рамките на една държава те могат да бъдат квалифицирани по различен начин в договорното право, данъчното право или за целите на надзора. Неоднозначна е и практиката на съдилищата в отделните държави-членки. Посочените различия имат значение с оглед определяне на правата и задълженията на страните по договора и могат да породят правни спорове. Комплексният характер на договорите за застраховка "Живот", свързани с инвестиционни фондове, обуславя включването им в обхвата на "инвестиционните застрахователни продукти", или "основаващите се на застраховане инвестиционни продукти"[4] , по правото на ЕС.

По българското право договорът за застраховка "Живот", свързана с инвестиционни фондове, е уреден в чл. 457, глава Четиридесет и втора от

[4] В дисертационния труд се прави изводът, че посочените термини имат едно и също значение, и затова се използват като синоними.

Кодекса за застраховането, посветена на животозастрахователните договори. Той попада в обхвата на клас "Животозастраховане, свързано с инвестиционни фондове" по т. 3, раздел I, Приложение № 1 от КЗ. Договорът за застраховка "Живот", свързана с инвестиционни фондове, е вид инвестиционен застрахователен продукт по смисъла на чл. 339 КЗ.

Изводът, който може да се направи, е, че по българското право договорът за застраховка "Живот", свързана с инвестиционни фондове, е вид застрахователен договор. Неговите особености дават основание, освен като вид застраховка, той да бъде анализиран и през призмата на понятието "инвестиция" - като действие, като обект на инвестиране и като правна сделка. Интерес представлява сравнението му с инвестиционния договор по правото на САЩ.

От гледна точка на теорията договорът за застраховка "Живот", свързана с инвестиционни фондове, е дефиниран като правопораждащ юридически факт, от който възниква едно комплексно правоотношение. То се състои от две сложни правоотношения – застрахователно правоотношение и правоотношение с инвестиционен характер. Тези две правоотношения имат различни обекти. Обект на първото е лично неимуществено благо - животът, здравето, телесната цялост на физическо лице, а обект на второто е имуществено благо - паричните средства, внесени от застраховани, с цел тяхното инвестиране и получаването на доход. Застрахователното правоотношение дава облика на договора, определя режима, на който той се подчинява, определя типичните права и задължения на страните. То може да се дефинира като главното правоотношение, докато правоотношението с инвестиционен характер е подчинено на застрахователното правоотношение. Двете правоотношения са обединени в едно функционално цяло, което обуславя при разглеждане на съдържанието на застрахователното правоотношение по договор за застраховка "Живот", свързана с инвестиционни фондове, да се възприеме традиционният подход – правата и

задълженията на страните са разграничени на права и задължения преди и след настъпване на застрахователното събитие.

В контекста на изследваната застраховка е изяснено **понятието "инвестиционен фонд"** и **понятието "вътрешен фонд"**, като последното е анализирано чрез сравнението му с други сходни целеви образувания – договорен фонд, инвестиционно дружество от отворен тип и фонд за допълнително доброволно пенсионно осигуряване (глава втора, пар. 3).

Правната характеристика на договора за застраховка "Живот", свързана с инвестиционни фондове, се съдържа в глава втора, пар. 4. Договорът е консенсуален, двустранен, възмезден, формален, с продължително изпълнение. Обоснован е неговият характер на алеаторен договор. Застрахователните договори, в т.ч. и изследваният договор, са абсолютни търговски сделки, но когато страна по застрахователния договор е потребител, можем да говорим за потребителски застрахователни договори.

Някои основни моменти и особености при сключване на договора за застраховка "Живот", свързана с инвестиционни фондове, са разгледани в глава втора, пар. 5.

По отношение субектите на застрахователното правоотношение договорът за застраховка "Живот", свързана с инвестиционни фондове, не крие някакви специфики (глава втора, пар. 6). Субекти са застрахователят, застрахованият, застраховащият, третите лица в застраховането. Кодексът за застраховането въвежда понятието "ползвател на застрахователни услуги", което е разгледано по-детайлно. То е съпоставено с понятието "потребител" по смисъла на Закона за защита на потребителите и понятието "потребител на застрахователни услуги" по отменения Кодекс за застраховането.

**Глава трета**

**Специфични елементи на застрахователното правоотношение по договор за застраховка "Живот", свързана с инвестиционни фондове**

В глава трета се анализират специфичните елементи на застрахователното правоотношение по договор за застраховка "Живот",

свързана с инвестиционни фондове. Предмет на застрахователна закрила по договор за застраховка “Живот”, свързана с инвестиционни фондове, са лични неимуществени блага - животът, здравето и телесната цялост на физическо лице (пар. 1). Застрахователният риск се разглежда като съществен елемент от изследвания договор (пар. 2). От гледна точка на покрития застрахователен риск, застраховка “Живот”, свързана с инвестиционни фондове, е само една от застраховките, които са включени в обхвата на клас “Животозастраховане, свързано с инвестиционни фондове” по т. 3, раздел I, Приложение № 1 от КЗ . Затова в тази част от труда са разгледани, освен застраховка “Живот”, и други животозастраховки, които могат да бъдат свързани с инвестиционни фондове. Това могат да бъдат застраховки за брак и за раждане, застраховки за пенсия или рента (анюитети). Като допълнително покритие към животозастраховане, свързано с инвестиционни фондове, по т. 3, р. I, Приложение № 1 от КЗ може да се сключи допълнителна застраховка срещу телесна повреда, включително неработоспособност, застраховка срещу смърт, причинена от злополука, и застраховка срещу инвалидност, причинена от злополука или заболяване (чл. 458, ал. 1 и т. 3, б. “в”, р. I от Приложение № 1 от КЗ).

Застрахователните събития по застраховка “Живот”, свързана с инвестиционни фондове, са събития, свързани с живота, здравето и телесната цялост на физическо лице (глава трета, пар. 3). Застрахователният интерес е разгледан като специфичен елемент на застрахователното правоотношение (глава трета, пар. 4). Внимание е отделено и на понятието “бъдещ застрахователен интерес”, което се въвежда за пръв път в българското законодателство с Кодекса за застраховането, в сила от 1 януари 2016 г. При анализа на неговата уредба изводът, до който се достига, е, че българският законодател дефинира бъдещия застрахователен интерес във връзка със застраховането срещу вреди, имущественото застраховане и застраховането на гражданска отговорност, но **не** и във връзка с личното застраховане.

Като специфичен елемент на застрахователното правоотношение по договор за застраховка “Живот”, свързана с инвестиционни фондове, е

изведено понятието **“инвестиционен интерес”** (глава трета, пар. 5). Инвестиционният интерес е съпоставен със застрахователния интерес и е дефиниран като субективно съществуваща цел, като крайната икономическа цел, която мотивира лицето да сключи конкретната сделка. За разлика от застрахователния интерес, неговата липса не води до нищожност на договора. Въпросът за значението на застрахователния интерес и инвестиционния интерес при договор за застраховка “Живот”, свързана с инвестиционни фондове, е изследван през призмата на теорията за основанието на сделката. Анализът на съотношението застрахователен интерес – инвестиционен интерес води до извода, че инвестиционен интерес може да се търси и изисква само у инвеститора – застраховащия/застрахования, а в случаите на трети ползващи се лица, наследници на застрахованото лице, които получават застрахователната сума, тези лица не са инвеститори и следователно не са носители на инвестиционен интерес, въпреки че доходът от инвестицията в крайна сметка се получава от тях.

Застрахователната премия, като специфичен елемент на застрахователното правоотношение по договор за застраховка “Живот”, свързана с инвестиционни фондове, е анализирана с оглед особеностите на нейната структура, съдържание и предназначение на нетната премия (глава трета, пар. 6). Тези различия и особености се проявяват особено ясно при сравнението със структурата на нетната премия по застраховки “Живот” със спестовен елемент. Докато при тях нетната застрахователна премия според своето предназначение се разделя на рискова част и спестовна част, при застраховки «Живот», свързани с инвестиционни фондове, нетната застрахователна премия се разделя на рискова част (рискова премия) и инвестиционна част (инвестиционна премия). Рисковата част от премията служи за покриване на рисковете, поети от застрахователя, нейното предназначение е като при застраховка “Живот” със спестовен елемент. За разлика от спестовната част от премията, инвестиционната част от премията се инвестира на риск на застрахования в избрани от него активи с цел

реализиране на доход. С оглед разкриване на спецификите на застрахователните премии и формиране на застрахователните плащания по договор за застраховка "Живот", свързана с инвестиционни фондове, е разгледан механизмът на внасяне на застрахователните премии и тяхното инвестиране от застрахователя в избрани от застрахования инвестиционни фондове. Този анализ има значение, тъй като той разкрива връзката между застрахователни премии и застрахователни плащания по договора, зависимостта на застрахователните плащания от стойността на дяловете/инвестиционните единици в инвестиционния фонд/вътрешния фонд, в който са инвестирани средствата на лицето. Една от особеностите на този вид застраховки е, че застрахователят създава и администрира индивидуални инвестиционни сметки[5] за всяка отделна застраховка, в които сметки се отразява броят на дяловете (инвестиционните единици) по отделните застраховки. В това може да се открие проявление на принципа на персоналност, характерен по-скоро за осигуряването във фондовете за допълнително пенсионно осигуряване.

В отличие от застраховането срещу вреди, основни фактори при калкулиране на нетните премии по застраховки "Живот", свързани с инвестиционни фондове, като вид животозастраховки са смъртността и техническата лихва като сметни основи, разгледани в глава трета, пар. 6, т. 3.

Анализирана е също така връзката застрахователна премия – застрахователен риск с оглед разпоредбите на чл. 367, ал. 2, чл. 372, чл. 373 КЗ, като се разкриват характерни за животозастрахователните договори черти и се правят известни уговорки с оглед приложимостта на посочените норми по договори за застраховка "Живот", свързана с инвестиционни фондове (глава трета, пар. 6, т. 4).

Особеностите на договора за застраховка "Живот", свързана с инвестиционни фондове, се проявяват също и в застрахователната сума като

[5] В известен смисъл тези сметки могат да бъдат оприличени на индивидуалните партиди, които се водят за всяко осигурено лице във фонд за допълнително пенсионно осигуряване.

специфичен елемент на застрахователното правоотношение, по-специално в начина на формиране на застрахователните плащания и определяне на техния размер (глава трета, пар. 7). В светлината на направения сравнителноправен преглед е разгледана и българската законодателна уредба. Съгласно чл. 457 КЗ при застраховка "Живот", свързана с инвестиционни фондове, застрахованият носи риска от инвестицията в избрани от него активи. В Кодекса за застраховането няма изрична законова норма, която да предвижда минимален гарантиран размер на застрахователната сума, минимален размер на застрахователната сума, която застрахователят да е длъжен да плати при настъпване на застрахователно събитие или сбъдване на условие по договор за застраховка, свързана с инвестиционни фондове. Кодексът за застраховането обаче допуска възможността застрахователните плащания по животозастрахователни договори, при които инвестиционният риск се носи от застрахованите лица, да включват гаранция за резултата от инвестицията или друго гарантирано плащане (арг. чл. 124, ал. 6 КЗ, т. 3). С други думи, част от инвестиционния риск може да се носи от застрахователя. При настъпване на застрахователно събитие или на друго условие по застрахователен договор, свързан с инвестиционни фондове, в условията на застраховката може да бъде предвиден определен размер на застрахователно плащане, гарантиран от застрахователя, в полза на застрахованите, съответно на третите ползващи се лица.

В зависимост от това кога се извършват застрахователните плащания, се разграничават плащания през срока на действие на застрахователния договор и плащания при изтичане на срока на договора. Като се изхожда от обстоятелството, че в България на практика се предлагат застраховки "Живот", свързани с инвестиционни фондове, най-често с покритие за достигане до определена възраст или за по-ранна смърт, са разгледани хипотезите на плащане при настъпване на смърт през срока на действие на застрахователния договор и при доживяване до края на срока на застраховката. Докато при доживяване до края на срока на застраховката

застрахователят обикновено плаща стойността на дяловете/инвестиционните единици по индивидуалната инвестиционна сметка, то при настъпване на риска "смърт" са възможни различни начини на уговаряне на размера на застрахователните плащания. Някои от тях са разгледани в тази част от дисертационния труд.

**Глава четвърта**

**Специфика в съдържанието на застрахователното правоотношение преди и след настъпване на застрахователното събитие**

Правата и задълженията на страните по договор за застраховка "Живот", свързана с инвестиционни фондове, преди и след настъпване на застрахователното събитие са разгледани в глава четвърта. Основни задължения на застрахования преди настъпване на застрахователното събитие са задължението му да съобщи на застрахователя всички съществени обстоятелства, които са от значение за естеството и размера на риска, като това задължение съществува и по време на действие на застрахователния договор, както и задължението да плаща застрахователните премии (пар. 1, т. 1, т. 2, т. 3). Във връзка със задължението за плащане на вноски при разсрочено плащане на премията и правните последици от неизпълнението му подробно е анализиран чл. 446 КЗ. При буквалното му тълкуване, той би следвало да се прилага само за застраховки "Живот" със спестовен елемент. Изложени са аргументи за приложимостта на чл. 446 КЗ и за договори за застраховка "Живот", свързана с инвестиционни фондове, и са направени предложения de lege ferenda.

Като специфично право по договор за застраховка "Живот", свързана с инвестиционни фондове, е изведено правото на доход (глава четвърта, пар. 1, т. 4). Правото на доход съществува в латентно състояние и се превръща в конкретно субективно право, ако и доколкото дейността по управлението на активите е успешна и е постигната положителна доходност от инвестициите на съответния фонд. За упражняване на това право не е необходимо решение на застрахователя, тъй като реализираният доход от инвестиции директно се

отразява в стойността на дяловете на инвестиционния фонд, респ. вътрешния фонд на застрахователя. Посредством правото, при настъпване на застрахователно събитие или други условия по договора, да получи стойността на дяловете/инвестиционните единици в инвестиционния фонд/вътрешния фонд, застрахованият участва и получава дохода от инвестираните средства.

Застрахованият по договор за застраховка "Живот", свързана с инвестиционни фондове, както и по застраховки "Живот" със спестовен елемент, разполага с право на откуп и право на заем (глава четвърта, пар. 1, т. 5, т. 6). Особеностите са свързани с определяне на размера на откупната стойност, съответно на размера на заема.

По отношение задълженията на застрахователя, във връзка с разпространението на застрахователни продукти, с Кодекса за застраховането се въведе принципът за справедливо третиране ("fair treatment principle"), наричан още в литературата принцип за лоялност ("the loyalty principle") (глава четвърта, пар. 2, т. 1). Той е формулиран в Кодекса за застраховането като общо изискване към застрахователите и застрахователните посредници при разпространението на застрахователни продукти да действат коректно, честно и професионално съгласно най-добрия интерес на ползвателите на застрахователни услуги (чл. 288, ал. 1 КЗ).

Основни задължения на застрахователя преди сключване на договора, както и по време на неговото действие, са задълженията му за информиране (глава четвърта, пар. 2, т. 2, т. 3). На тях е отделено особено внимание предвид все по-голямото значение, което придобива информираността на лицата по правото на ЕС, като едно от правните средства за защита на техните права и законни интереси като потребители на финансови продукти и услуги. Скандалът в Холандия, свързан с продажбата на дялово обвързани застраховки, разгледан в тази част от труда, е ярък пример за важността на задълженията за информиране и на изискванията за прозрачност при разпространението на комплексни застрахователни продукти. Случаят в

Холандия не е изолиран, тъй като проблемът със защитата на правата и интересите на индивидуалните инвеститори излиза на преден план в резултат на финансовата криза, както в САЩ, така и във всички европейски държави. Във връзка със задълженията за информиране на застрахователите е и разгледаното Решение на Съда от 29.04.2015 г. по дело C-51/13, постановено по преюдициално запитване до Съда относно тълкуване на чл. 31, пар. 3 от Трета директива за животозастраховането[6] . Анализът на разпоредбите на отменената Трета директива за животозастраховането и на Директива Платежоспособност II, дава основание да се направи извод, че постановеното решение на Съда запазва своето значение и при действието на Директива Платежоспособност II.

При разглеждане на задълженията на застрахователя във връзка с разпространението на застрахователни продукти са взети предвид не само разпоредбите на действащото българско законодателство, но и Директива 2016/97 относно разпространението на застрахователни продукти[7], чието транспониране в Кодекса за застраховането предстои към 31.12.2017 г. – датата, към която е съобразено действащото българско законодателство в дисертационния труд. Директивата въвежда много по-високи изисквания и детайлни правила за застрахователите и застрахователните посредници при разпространението на застрахователни продукти. В тази връзка са разгледани задълженията на застрахователя по директивата при продажба на инвестиционни застрахователни продукти в зависимост от това дали е с предоставяне на съвет, без предоставяне на съвет, но с оценка за уместност на продукта, и без предоставяне на съвет на основата на изпълнение (глава четвърта, пар. 2, т. 4).

Друго основно задължение на застрахователя е задължението му за осигуряване на застрахователна закрила, в т.ч. задължението за образуване и

[6] Директива 92/96/ЕИО на Съвета от 10 ноември 1992 г. относно координирането на законовите, подзаконовите и административните разпоредби относно прякото животозастраховане и за изменение на директиви 79/267/ЕИО и 90/619/ЕИО (ОВ L 360, 9.12.1992, стр. 1).

[7] Директива (ЕС) 2016/97 на Европейския парламент и на Съвета от 20 януари 2016 г. относно разпространението на застрахователни продукти (ОВ L26, 02.02.2016, стр. 19).

поддържане на технически резерви (глава четвърта, пар. 2, т. 5). Като специфично за договора за застраховка “Живот”, свързана с инвестиционни фондове, е изведено задължението за инвестиране (глава четвърта, пар. 2, т. 6). Когато инвестирането е в активи, включени във вътрешни фондове на застрахователя, задължението за инвестиране може да бъде разглеждано като елемент от по-общото задължение на застрахователя за управление на вътрешните фондове. Вътрешният фонд, като портфейл от инвестиции, може да се администрира и управлява от застрахователя или неговото управление може да бъде поверено на лицензирано управляващо дружество. В тази връзка е разгледан и договорът за аутсорсинг, който има своята уредба в Кодекса за застраховането - чл. 110-112.

Във връзка със задълженията за инвестиране и за управлението на портфейла са изследвани различни възможни хипотези на неизпълнение, правни последици от неизпълнението, както и правни средства за защита, с които разполагат застрахованите лица за защита на техните права и законни интереси.

В глава четвърта, пар. 3 и пар. 4 са разгледани задълженията на застрахования и застрахователя по договор за застраховка “Живот”, свързана с инвестиционни фондове, след настъпване на застрахователното събитие. Спецификите на изследвания договор се разкриват в задължението на застрахователя за плащане на застрахователната сума (пар. 4, т. 2). В отличие от традиционните застраховки “Живот”, една от най-важните характерни особености на застраховките “Живот”, свързани с инвестиционни фондове, е че застрахователната сума, която се плаща при настъпване на застрахователно събитие или други условия по договора, по правило е променлива величина. Променливостта на нейния размер е проявление на спецификата на този вид застраховки, при които рискът от инвестицията се носи от застрахованите лица. Няма пречка обаче застрахователят да поеме задължение по договора за плащане на един минимален гарантиран размер застрахователна сума.

Друга особеност на този вид застраховки е, че обикновено престацията на застрахователя е парична, но може да бъде и в натура. Страните могат да се договорят застрахователят, вместо да изплати стойността на дяловете/инвестиционните единици по инвестиционната сметка на лицето, да прехвърли на застрахования или третото ползващо се лице съответстващите на дяловете/инвестиционните единици във фонда финансови инструменти и активи.

**Глава пета**

**Въпроси на изменението и прекратяването на договор за застраховка "Живот", свързана с инвестиционни фондове**

Различните хипотези на изменение на застрахователния договор, в т.ч. някои случаи на изменение, специфични за договора, предмет на изследването, като например, промяна на инвестиционните фондове, в чиито дялове да бъдат инвестирани застрахователните премии, трансформиране на договора в договор за застраховка "Живот", са разгледани в глава пета, пар. 1. Въпросите, свързани с прекратяване на договора, са намерили място в пар. 2. Специално внимание е отделено на правото на едностранно прекратяване на договора по чл. 447 КЗ и е обоснована приложимостта на посочената норма и за договори за застраховка "Живот", свързана с инвестиционни фондове.

При анализа на действащата уредба на производството по несъстоятелност на застрахователите по Кодекса за застраховането се разкриват някои особености във връзка с изследвания договор и се правят предложения de lege ferenda с цел усъвършенстване на законодателната уредба (глава пета, пар. 3).

**Заключението** на дисертационния труд съдържа обобщаващи изводи относно договора за застраховка "Живот", свързана с инвестиционни фондове", и предложенията de lege ferenda.

## III. Публикации на автора по темата на дисертацията

**1.** "Понятие и правна същност на инвестиционния интерес при застраховка "Живот", свързана с инвестиционен фонд." – Правна мисъл, 2015, № 3, с. 60-86.

**2.** "Специфики на застрахователната премия и застрахователната сума по застраховка "Живот", свързана с инвестиционни фондове." – В: Научни трудове на Института за държавата и правото, том XIV, София, 2016, с. 163-171.

**3.** "Предоставяне на информация при разпространение на основаващи се на застраховане инвестиционни продукти." – Правна мисъл, 2017, № 2, с. 51-71.

**4.** "Видове животозастрахователни договори, свързани с инвестиционни фондове." – В: Сборник с доклади от VII Национална конференция на докторантите в областта на правните науки, София, БАН, ИДП, 2017, с. 168-174.